

től, modell-voltától. Szerinte itt tulajdonképpen egy, a klasszikus realizmusétól különböző regényformáról van szó, melynek előzményei Kosztolányi, Márai, Örley prózájában keresendők. Érzékeny meglátás, hogy Ottliknál az „elbeszélés nehézségei” nem csupán írói alkataból következnek, hanem az emberi kommunikáció lehetetlenségével határos voltának megérezéséből és az ennek legyőzésére irányuló törekvésből. A mottóul választott wittgensteini sorok ezúttal valóban a lényegre utalnak — nem véletlenül —, hiszen az *Iskola a határon* legközelebbi világirodalmi rokonának, a *Törless iskolaéveinek* szerzője Musil utólag éppen a neopozitivistá Wittgensteinben találta meg hasonló természetű gondjainak filozófiai vetületét.

Petrányi Ilona

Csehi Gyula: Felvilágosodástól felvilágosodásig. Írások három évszázadról, négy évtizedből (1930–1971). Kriterion Bukarest, 1972. 454 l.

Csehi Gyulának, az Erdélyben élő irodalomtörténésznek, a kolozsvári egyetem tanárának tanulmányait, cikkeit és recenzióit tartalmazza a kötet; az írások legtöbbször az erdélyi magyar nyelvű folyóiratokban és lapokban (*Korunk*, *Igaz szó*, *Utunk*) jelent meg első ízben.

Csehi Gyula évtizedek óta elmélyülten foglalkozik a XVIII. századi francia filozófiával és szépirodalommal, így tehát a kötet első részének középpontjában a felvilágosodás eszmé-áramlata áll. A legnagyobb érdeklődéssel Diderot alakja és sokrétű munkálkodása felé fordul Csehi, nem feledkezve meg a régebbi és újabb, polgári és marxista szerzők Diderotnak szentelt monográfiái és esszéi kritikái ismertetéséről. André Billy-nek — Apollinaire barátjának — Diderot-életrajzáról megjegyzi, hogy Billy könyve „szerencsésen egyeztetni össze a pontosságot, a dokumentáció alaposágát az eladás élénkségével” (77.). E jellemzés ráillik Csehi Gyulának a nagy francia forradalmat megelőző társadalmi és politikai helyzetet s szellemi életet tárgyaló, imponáló tárgyismeret eláruló, élvezetes, gördülékeny stílusú írásaira is.

A múlt század irodalmáról szóló néhány cikket és tanulmányt (a legkiemelkedőbbek ezek közül Heinérol szólanak) a XX. századi szocialista íróknak és esztétáknak (Gorkij, Lunacsarszkij), egy-két kritikai realista alkotónak (Jules Romains, Roger Martin du Gard) és az avantgarde művészet egyes nagy hatású képviselőinek (Cocteau, Breton) szentelt fejtegetések követik. Csehi a szovjet irodalom történetének tárgyalásakor nagy jelentőséget tulajdonít a Nagy Októberi Szocialista Forra-

dalom utáni két-három lustrumnak, amelyet a különböző stílusirányzatok és irodalmi-művészeti csoportok (közöttük az avantgarde áramlatok) versenye jellemezett. Csehi a zsdánovi irodalompolitika egyoldalúságával nem ért egyet: „A konzervatívabb formák érvényesülése, az avantgardisták »veresége« — ha mélyére nézünk e folyamatoknak — nem volt és nem is lehetett végleges”. (167.) Nagy tisztelettel adózik Gorkij munkásságának, de nem ért egyet a „Lobogókn: Gorkij”-szemlélettel: „Ma nem azt mondjuk, hogy Gorkij az egyetlen követendő példa, hanem azt állapítjuk meg, hogy Gorkij példája követendő... Gorkij elsősorban azzal a tanulással szolgál, hogy a szocialista irodalomnak nincsenek és nem is lehetnek kánonjai, afféle klasszicista műfajai és szabályai, amelyek mindenkire egyaránt kötelezőek.” (231–232.) Gorkij 1934-es irókongresszusi beszédét interpretálva Csehi újból, nyomatékosan figyelmeztet arra, hogy a szovjet irodalomnak e vezető egyénisége az irodalmi alkotást nem kívánta „mėrev formái határok” közé szorítani (236). Lunacsarszkij érdemét is abban látja (többek között), hogy „védelmezője volt a modern, kísérletező, formabontó költői, zenei, színházi törekvéseknek” (239).

A kötet utolsó írásai a második világháború utáni korszak egyes nyugati irodalomelméleti irányzatait (New Criticism, strukturalizmus, irodalomszociológia stb.) értékelik, s napjaink néhány prominens gondolkodójának (Lukács György, Claude Lévi-Strauss) arcélt rajzolják meg. Ezekben a cikkeiben Csehi több fontos észrevételt tesz a marxista irodalomtörténet és irodalomelmélet művelőinek feladatáról... A marxista irodalomtudós „nem elégedhet meg az irodalmi mű és az irodalmi áramlatok társadalmi determináltóságának feltáráásával: mélyen be kell hatolnia a műalkotás struktúrájába, mikrokozmoszába is” (266.). „Fatális az, ha a kutatónak nincsenek egyéni véleményei és vonzalmai, ...ha nincsen fejlett és érzékeny ízlése a kutatási tárgy: a műalkotás sajátosságai és szépségei iránt” (277.).

A „Felvilágosításul” címet viselő rövid utószó a kötet címét magyarázza meg; a *Felvilágosodástól a felvilágosodásig* cím második szava a forradalmi szocialista munkásmozgalommal összeforrott XX. századi — a marxizmus világszemléletének alapján nyugvó — tudományt, irodalmat és művészetet jelenti; ezt nevezi Csehi „új, második felvilágosodás”-nak, amely egyrészt „megtagadja”, másrészt viszont „folytatja az elsőnek”, a XVIII. századi polgári felvilágosodásnak (433–434.).

A kötet közreadása minden tekintetben indokolt volt; Csehi a francia, német, orosz, román és magyar irodalom és irodalomtudomány kérdéseiben rendkívül tájékozott szakember, aki joggal írja önmagáról, hogy „a tu-

dományos jóhiszeműség őszinte szándékával és mély meggyőződéssel" képviseli és védelmezi álláspontját (378.).

Az értékes kötet egy kisebb tárgyi tévedését azonban hadd tegyük szóvá: a 371. lapon Fenyő Miksát „az őszirózsás forradalom szellemi vezetői” között említi Csehi. A nagyér-

demű Fenyő Miksa azonban nem volt protagonistája (sőt még csak híve sem...) az 1918-as polgári demokratikus forradalomnak, hiszen éppen annak az egynapos Hadik-kormányának volt a minisztere, amelyet az őszirózsás forradalom söpört el.

Dévényi Iván